

Gramaticalització, canvi semàntic i intersubjectivació: un acostament a l'evolució del connector *emperò* parentètic en català antic¹

CATERINA MARTÍNEZ
UNIVERSITAT D'ALACANT, ISIC-IVITRA

Recibido: 23 de mayo de 2015

Aceptado: 4 de julio de 2015

Abstract. An analysis is performed about the functioning of the counter-argumentative connector *emperò* in Old Catalan. During the Middle Ages, it was far more frequent in Old Catalan (13th to 16th centuries) than the currently more usual variant *però*. A careful examination of the texts supplied by the CIMTAC corpus makes it clear that *emperò* combined the adversative and contrast meanings with the concessive one. Our paper shows the extent to which this semantic change has links with pragmatic and syntactic factors. This analysis is supported on the Grammaticalization Theory, with the application of

¹ Aquest estudi ha estat desenvolupat a l'*Institut Superior d'Investigació Cooperativa* IVITRA [ISIC-IVITRA] de la Generalitat Valenciana (Programa de la Generalitat Valenciana per a la Constitució i Acreditació d'Instituts Superiors d'Investigació Cooperativa d'Excel·lència [Ref. ISIC/012/042]), i en el marc dels projectes de recerca següents: "Gramàtica del Català Modern (1601-1834)" (MINECO, Ref. FFI2012-37103); "Constitució d'un corpus textual per a una gramàtica del català modern (Gcm)" (IEC [PT 2012-So4-MARTINES]); Digicotracam (Programa PROMETEU per a Grups d'Investigació en I+D d'Excel·lència, Generalitat Valenciana [Ref.: PROMETEOII-2014-018], finançat per FEDER de la UE; i el "Grup d'Investigació en Tecnologia Educativa en Història de la Cultura, Diacronia lingüística i Traducció" (Universitat d'Alacant [Ref. GITE-09009-UA]). Aquest estudi ha estat possible gràcies a la concessió d'una ajuda per a la contractació de Personal Docent Investigador en formació de caràcter predoctoral, Programa Vali+d [ACIF/2015/337].

Construction Grammar through the study of both subjectification and intersubjectification as factors determining semantic and syntactic change.

Keywords: counter-argumentative connectors; argumentation; pragmatics; intersubjectification; subjectification; *emperò*; *però*; grammaticalization; construction grammar; diachronic semantics; corpus.

Resum: A diferència del que s'esdevé a hores d'ara, el connector contraargumentatiu *emperò* era molt més freqüent en català antic (segles XIII-XVI) que la variant ara més usual *però*. El despullament dels textos fornits pel corpus CIMTAC palesa que *emperò* tenia un valor adversatiu, que, més tard, combinà amb el valor concessiu. Mostrem en quina mesura aquest canvi semàntic connecta amb factors pragmàtics i sintàctics. Aquesta anàlisi recolza sobre la Teoria de la Gramaticalització i hi aplica la Gramàtica de Construccions amb l'estudi de la subjectivació i de la intersubjectivació com a condicionants del canvi semàntic i sintàctic.

Mots clau: connectors contraargumentatius; argumentació; pragmàtica; subjectivació; intersubjectivació; *emperò*; *però*; gramaticalització; gramàtica de construccions; semàntica diacrònica; corpus.

Introducció

Com és sabut, el pas del llatí a llengües romàniques va comportar una sèrie de transformacions i de canvis que afecten d'una manera particularment interessant el paradigma de nexes, complex i variat, del llatí. El pas de l'oració llatina a la romànica és —si se'ns permet l'expressió— un camí tortuós: des d'una fase asindètica ('sense conjuncions') fins a una sindètica ('amb conjuncions'), passant per una etapa de transició amb multitud de matisos. En aquest recorregut, hi ha unes tendències de comportament, més o menys constants, comunes en moltes llengües. Aplicarem, ací, aquestes línies generals a l'estudi del procés d'evolució sintacticosemàntica de *emperò* en català antic.

Els enfocaments nous desenvolupats en els darrers anys al voltant de la Lingüística Cognitiva ens forneixen de conceptes teòrics fonamentals per a entendre el canvi lingüístic.

Concretament, adoptarem les Teories de la Gramaticalització i de la Gramàtica de Construccions (Hopper & Traugott; Traugott 1995; Traugott & Dasher; Goldberg; Traugott & Trousdale), i, pararem una atenció especial a la subjectivació (Traugott 1995; Brinton & Traugott) i a la intersubjectivització (Dasher & Traugott; Verhagen), així com a la Teoria de l'Argumentació (Ducrot; Anscombe & Ducrot).

En general, l'aparició dels marcadors discursius suposa la creació d'una rutina discursiva sobre la base d'una peça amb funcionament gramatical. La creació de connectors acostuma a generar processos de gramaticalització; "the process whereby lexical material in highly constrained pragmatic and morphosyntactic contexts becomes grammatical, and already grammatical material become more grammatical" (Traugott 1995).

D'acord amb això, ens proposem de seguir les petjades pel temps i per l'espai de la gramaticalització del connector *emperò*, des dels seus orígens, encara no gaire esclarits (*UNDE /INDE/IN/ET PER HOC), amb un valor causal-consecutiu, dític anafòric, i, posteriorment, adversatiu, fins al valor de connector concessiu que adquirí a les darreries de l'edat mitjana, abans de caure en desús (segles XIII-XVI). El corpus CIMTAC (*Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antic i Contemporanis*)² desenvolupat al si de l'ISIC-IVITRA, ens ha forniet els materials que ací analitzarem.

De l'Adversativitat a la Concessivitat

Les estructures lingüístiques argumentatives adversatives i concessives es caracteritzen, segons Rubio Martínez, per estar dominades per la pragmaticitat, és a dir, per la dixi, l'anàfora, la valoració, la pressuposició i la topicitat. Són les estructures més lligades a la situació comunicativa i, doncs, a la coherència contextual, al compromís dels interlocutors, a la (inter)subjectivació. Així doncs, els connectors que millor

² Cf. V. Martínez & E. Sánchez.

reflecteixen la dinàmica de la comunicació i, per tant, permeten enllaçar de manera més fructífera la dimensió pragmàtica, semàntica i sintàctica són els (contra)argumentatius.

Des dels temps de l'antiga Grècia d'Aristòtil fins a l'època de la Nova Retòrica de Ducrot, la Teoria de l'Argumentació, des d'una perspectiva pragmàtica, ha postulat l'essencialitat persuasiva del llenguatge humà, és a dir, la voluntat de convèncer, d'incidir en el receptor. Certament, la dimensió de l'argumentació és un concepte divers, ja que no totes les cultures —com es reflecteix en les llengües respectives— han concebut i conceben el temps, les relacions causa-efecte, tesi-antítesi, etc. de la mateixa manera. Dins aquesta dimensió, Rubio Martínez proposa la distinció entre el domini cognitiu-conceptual i la dimensió lingüística de l'argumentació (cf. Figura 1).

Figura 1. Representació geomètrica de la dimensió de l'argumentació (traducció de la proposada per Rubio Martínez)

Aquest diagrama consta d'estructures lingüístiques derivades de l'activitat humana del raonament, és a dir, de les anomenades “operacions proposicionals i formals” de Piaget. Podem afirmar, per tant, que l'adversativitat i la

concessivitat són imatges resultants de conceptualitzar de manera diferent una mateixa noció: la (contra)argumentació. I, conseqüentment, els connectors contraargumentatius es corresponen en bona mesura amb expressions adversatives i concessives. Aquestes dues maneres diferents de conceptualitzar la contraargumentació es caracteritzen argumentativament —en funció del pes dels arguments forts (adversatives) o febles (concessives) que introdueixen— i informativament —segons el grau de rematicitat (adversatives) o de tematicitat (concessives) que aporten— (Garrido).

D'acord amb això, la diferència entre la informació adversativa i la concessiva que introdueixen els connectors respectius es basa en un gir en la direcció de l'argumentació, en una reavaluació de la jerarquització de la informació. S'hi dóna l'operació mental d'argumentar amb dues subfuncions diferents: l'adversativa, consistent a replicar, rebatre o llevar la raó (amb l'ajut d'informació nova), i, la concessiva, a concedir la raó (remetent a informació ja presentada o suposada). Per tant, pensem que l'estructura semàntica de l'adversativitat i de la concessivitat es basa en l'esquema conceptual de ANTÍTESI/TESI, respectivament (Cuenca & Massip 2005 266). Si remetem a la noció de [PREFERÈNCIA] estudiada per Garachana (1998, 596): la primera, prenent el segon argument, rebutja totalment l'anterior; mentre que, la segona, expressant també preferència pel fragment que introdueix, no rebutja el precedent. Aquest esquema concorda amb la definició d'estructura binària que n'ha fet la Gramàtica tradicional.

Semànticament, l'adversativitat s'ha definit pels valors de modificació, de contrast, d'inversió, de restricció (total o parcial) i d'intensificació (Alcina & Blecua). Aquests matisos adversatius de la conjunció *emperò* són difícilment documentables, sols (1)³, ja que és el connector *però* qui assumeix aquesta càrrega semàntica.

³ En aquest cas, s'hi contraposa el pensament d'un home jove i el pensament d'un home adult.

(1) Qan om és macip, penssa així com macip e sab així com macip; e **emperò**, qan és feit hom, lexa aqeles coses qe són de macip (*Homilies d'Organyà*, segle XIII, p.118, l.25).

En canvi, la concessivitat és manifestada a través de la condició, la negació, la quantificació, l'emfasització, l'oposició i, també, l'adversativitat (Bosque). Especialment, la concessió es presenta com una determinada relació entre enunciats que s'integren en un pla enunciatiu únic, és a dir, que participen d'una dinàmica discursiva que configura una determinada estratègia, dissenyada per a servir a unes determinades finalitats discursives del locutor. Es tracta d'una estratègia argumentativa codificada, que posa en joc la polifonia. Aqueixes veus, són la del locutor, responsable de l'enunciació i la dels diversos enunciadors, responsables dels punts de vista que convoca l'enunciat (Ducrot).

El *emperò* concessiu comença a ser molt freqüent, a les darreries del segle XIII, en posició intermèdia o parentètica, és a dir, entre pauses, bé gràfiques o bé, inferencialment, prosòdiques, respecte a l'element que introdueix. *Emperò* es converteix en el connector concessiu parentètic per excel·lència.

El valor semàntic d'un gran nombre de connectors parentètics és el de contrast. Aquest pot anar des del més general (l'oposició, com a contrast general entre continguts) fins al més fort (la refutació i la contraposició, que expressen el segon element com a substitut del primer, però en un sentit més o menys fort), passant per la restricció (el segon element es presenta com a parcialment oposat al primer, com una mena de resta) i la concessió (el segon element s'entén com a idea que es realitza superant l'obstacle representat pel primer element). Pedersen proposa l'estructura semàntico-conceptual o discursiva de la concessivitat següent: A (I + II) i B (II + III).

Aquest degué ser, probablement, el procés de gramatització que va seguir *emperò* en situacions comunicatives

argumentatives: de conjunció adversativa en posició inicial absoluta o de bimembre —com hem observat en el nostre corpus, reservada a *però*, ja des de mitjan segle XIII—, a connector concessiu parentètic, passant pels matisos d'oposició, de contraposició i de restricció.

De conjunció a connector parentètic

Per a poder entendre les dificultats que planteja la metamorfosi de *emperò* hem de partir del fet que, com hem avançat adés, fins i tot, la seva etimologia és dubtosa. Com és sabut, l'origen s'ha de cercar en *però*. Segons Espinosa:

Bajo la forma *peró* se esconden dos orígenes: PER HOC 'a través de esto' y PRO HOC 'en lugar de esto', que se corresponden con sendos conceptos de adversatividad: el primero nos hace ver una oposición frontal (OPPONERE) 'poner delante' un obstáculo que podemos atravesar; y el segundo constata un suceso distinto de los esperado.

Coromines (*DEcat*, s.v. *però*) proposa diverses possibilitats d'origen amb diferents elements de reforç: *INDE/UNDE/IN/ET PER HOC. En canvi, el *DCVB* (s.v. *emperò*) es decanta per *IN PER HOC. Ambdós són valors observables en la forma analitzada; i, tot i que, no hi ha acord pel que fa a l'origen del prefix EM-, pel fet de ser una creació llatina molt tardana, nosaltres sospitem que podria venir de *INDE PER HOC. Proponem el procés de canvi semàntic següent: en primer lloc, s'hi dona una projecció de tipus metafòric entre [ESPAI TANGIBLE] i [ESPAI INTANGIBLE]⁴, és a dir, entre 'un objecte' i 'la representació mental d'aquest objecte'. D'aquesta manera, entenem la conceptualització metadiscursiva del text i d'un objecte com a [ESPAI TANGIBLE] i la ment i un argument com a [ESPAI INTANGIBLE]. Seguidament i, d'acord amb la dinàmica de la situació argumentativa, tindriem l'argument com a [ESPAI POSITIU], com a [CAUSA]; en canvi, en la situació contraargumentativa, l'argument seria [ESPAI NEGATIU],

⁴ Cf. Lackoff & Johnson.

[NO CAUSA], és a dir, [OBSTACLE], [PROBLEMA], [INCONVENIENT]. Per tant, l'esquema semàntic de *emperò* comença amb 'a més, per aquest [ESPAI TANGIBLE]' > 'a més, per aquest [ESPAI INTANGIBLE]', continua amb 'a més, per aquest [OBJECTE]' > 'a més, per aquest [ARGUMENT]', i culmina com a conjunció adversativa amb el sentit de 'a més, per aquesta [CAUSA]', fins al segle XIV, en què assumeix el valor concessiu amb el sentit de 'a més, per aquesta [NO CAUSA]', 'a més, per aquest [OBSTACLE]'. En el procés de subjectivació i intersubjectivació, aquest [OBSTACLE] és la 'interpretació intersubjectiva' implícita materialitzada en el connector contraargumentatiu concessiu *emperò*, en posició parentètica.

Com adés comentàvem, des de la segona meitat del segle XIII fins al segle XVI, aquesta unitat lingüística ha experimentat un espectacular procés de gramaticalització.

<i>Clause-internal Adverbial</i> > <i>Sentence Adverbial</i> > <i>Discourse Particles</i>

Figura 2. Cadena de gramaticalitat (Traugott 1996)

D'acord amb aquesta cadena de gramaticalitat proposada per Traugott (Figura 2.), i, seguint Garachana (1998), en primer lloc, el Sintagma Preposicional amb funció de Complement Circumstancial Causal *UNDE/INDE/IN/ET PER HOC/PRO HOC (2), després d'haver passat per un procés de reducció del cos fonètic, pren la propietat de relacionant supraoracional pel valor díctic anafòric de HOC (cf. (3)). Seguidament, esdevé conjunció coordinant adversativa (1). Posteriorment, relegant l'adversativitat a *però*, opera de relacionant d'enunciats i de paràgrafs (4). I, finalment, fa el paper macroestructural de connector cada vegada més lligat al discurs, amb més reforç pragmàtic i, doncs, associat a un major nivell de subjectivació.

(2) Ex parte enim cognovimus et ex parte prophetamus.

De la una part conoxem e de l'altra prophetam; zo és, qe conoxem aquest segle, qe és nient, **emperò** profitam lo Regisme de Déu, lo qal és perfeita causa; **emperò** aqueles coses qí són del segle periran (*Homilies d'Organyà*, segle XIII, p.118, l.20).

(3) Quant lo rey hach dites aquestes paraules, respòs lo guardià demunt dit, tot en plorant, axí:

— Sènyer, per los senyals que hom mostra defora conex hom lo cor e la voluntat de dins moltes vegades. E nós, sènyer, que assí som devant vós, per les obres que havets fetes d'alguns dias anssà e per les paraules que havets dites a nós, conaxem bé que Déus vos haurà mercè sens tot ssi, car bé vehem quin cor havets envers ell, e crehem sens falla que puscats rehebra ardidament lo seu cors preciós. **Emperò** jo faré vostra manament, axí com m'avets dit e preguat (*Crònica de Descloit*, segle XIII, p.158, l.17).

(4) Dix més avant Déu a Job: “Són bastants y sufficients les raons fetes per lo Omnipotent per a lligar-te, a la qual cosa és necessari responga lo que pretén qüestionejar ab Déu”.

Emperò Job responnent al Señor dix: «He que só vil y abjecte y molt và ¿Què ·t puc yo a Tu respondre? Ans posaré la mia mà sobre la mia boca. Una vegada hé parlat, lo qual no tornaré a dir, o dos y no m'í tornaré altra vegada» (*Llibre de Job*, segle XIV, p.94, l.22).

A la llum d'exemples com els darrers, Tesnière diu que “il n'existe jamais de connexion structurale sans connexion semantique”. Per tant, tot i que la capacitat anafòrica d'aquest connector ha estat qüestionada (Portolés; Fuentes Rodríguez), a la vista de la gran quantitat d'ocurrències obtingudes, creiem que sí que es pot parlar d'anàfora en el sentit de remissió necessària a una clàusula anterior, explícit o no en la situació comunicativa —argumentativa—, a la qual s'hi oposa, possibilitant-ne el funcionament com a connector contraargumentatiu (Domínguez García).

Aquesta evolució exemplifica clarament la hipòtesi que entre l'etapa asindètica i l'etapa sindètica hi ha un estadi intermedi de transició on l'element, en procés de gramaticalització, funciona com a matisador i les pauses (explícites o implícites) com a nexes (Cuenca 1992). Així, en els primers textos en llengua catalana, era molt habitual trobar *emperò* bé, en posició inicial anafòrica, per no perdre la idea de connexió (5), bé, en posició no inicial, és a dir, introduint el segon membre de la relació contraargumentativa, i, alhora, remetent anafòricament al primer membre, el qual plantejava un obstacle que resultava superat mitjançant la informació continguda en el segon (6).

(5) De Sarra, Rebeca, Rachel, Judith, Ester, Rut e altres del temps de circuncisió, no res menys de moltes sanctes dones, verges, vídues e continents, del temps de Jesuchrist ençà, si te'n volia dir ço que n'és estat, no-m bastaria temps (posat que visqués tant com Matusalem). **Emperò**, si no t'enuig, parlaré't breument d'algunes de nostre temps, la virtut de les quals me força parlar pus prolixament que no cuydava (*Lo Somni*, segle XIV, p.246, l.1).

(6) E per amor de açò, yo, Carmesina, filla del sereníssim emperador de Contestinoble e princesa de l'Imperi Grech, detenguda en malaltia de la qual desige e só certa de morir, **emperò** en mon bon seny, ferma, entegra e manifesta paraula, en presència de la magestat del senyor emperador, pare meu, e de la sereníssima emperadriu, mare e senyora mia, e ab lur llibera voluntat, en nom del meu senyor Déu Jhesucrist, fas e orden lo present meu testament e darrera voluntat mia (*Tirant lo Blanch*, segle XV, p.1511, l.7).

L'alta i dilatada freqüència d'aparició de *emperò* com a connector contraargumentatiu concessiu és deguda, probablement, tant a la gran quantitat de valors, sentits i matisos contextuais que era capaç d'incloure en el seu significat (adversativitat, contrast, oposició, restricció, concessivitat, etc.), com al conreu tardà de la tipologia textual argumentativa

l·ligat al desenvolupament de la capacitat nocional-cognitiva dels usuaris (Garachana 1997).

Així mateix, els marcadors discursius, tot i ser paraules amb un significat conceptual nul, que no remeten a cap idea o referent extralingüístic del món immediat, són peces clau en la construcció textual. Permeten lligar diferents parts del text, especificant el tipus de relació semàntica i pragmàtica que s'hi estableix (addició, disjunció, contrast i conseqüència); tenen un significat procedimental. Serveixen per a guiar la lectura més adient de les inferències del discurs comunicatiu. D'aquesta manera, tot i que, en principi, la ubicació i la llibertat posicional que adquireixen dins del discurs no concorden amb el contínuum de la gramaticalització' (Traugott 1995), en el cas de *emperò*, respon al fet que, en català, encara hi ha restes de l'origen preposicional *INDE PER HOC. *Emperò* es trobava, als segles XIII-XVI, en un estat de transició conjunció-adverbi-conector i fou, en el moment en què va començar a estar lligat a l'entonació (Portolés), quan va incrementar la funció pragmàtica. Així, esdevé parentètic, quan comença a ser entre pauses, bé explícitament gràfiques, o bé, pressuposades pel receptor; cosa que fa l'existència implícita d'un enunciat previ amb el qual estableix la connexió: una inferència (Montolío; Cuenca 1990) (7 i 8).

Els connectors parentètics són expressions morfològicament invariables i formalment heterogènies que solen crear relacions semàntiques connectives (d'addició, de disjunció, d'inclusió, de contrast o de conseqüència) entre oracions, i, de vegades, com és el cas de *emperò*, parts de l'oració o grups d'oracions, afavorint la coherència del text o del discurs. Entre altres coses, es defineixen per a) conformar un grup prosòdic de caràcter apositiu; b) connectar segments anafòrics; c) tenir mobilitat posicional: inicial, intermèdia o final; i, d) tenir un caràcter polimorf (Cuenca 2001: 212; Pérez Rifo).

D'acord amb aquests criteris i com mostra la gran quantitat de resultats extrets del CIMTAC, *emperò* se'ns presenta

com un dels connectors contraargumentatius parentètics més fecunds amb un volum d'ocurrències (70%) i de distribució sintacticosemàntica molt àmplia. Concretament, en la major part dels casos, aquest lloc intermedi que ocupa *emperò*, marca el límit entre el rema i el tema. És aquest primer element (Sintagma Nominal, Sintagma Adjectival, Sintagma Verbal, Sintagma Adverbial, Sintagma Preposicional i Oració Subordinada) el que conté la informació temàtica (Bladas). Aquesta informació ja presentada és rebutada per l'[OBSTACLE] condensat en *emperò* (cf. 'a més, per aquest [ARGUMENT]'), és a dir, per la interpretació (explícita) que fa el parlant (subjectivació) i per l'anticipació de la informació que fa el parlant de la interpretació (implícita i, per tant, remàtica) de l'oient (intersubjectivació).

De la subjectivació a la intersubjectivació

Com tot seguit tractarem d'exposar i com ocorre en el processos de canvi semàntic, inclosos els de gramaticalització, la subjectivació degué marcar la gènesi del valor contraargumentatiu concessiu parentètic. Aquest procés no es va detenir en aquest punt: especialment, des de finals del segle XIII, en contextos dialògics o de discurs reportat, s'observen usos de *emperò* molt propers a la intersubjectivació. Es tracta de valors que, segles més tard, continuen vigents en els textos. Seguint Traugott (2003: 124), entenem la *intersubjectification* com un procés dinàmic de canvi semàntic que comporta el desenvolupament de marcadors que expressen l'atenció dedicada pel parlant "to the cognitive stances and social identities of the Addressee". El procés de canvi segueix l'esquema següent: "non-/less subjective > subjective > intersubjective" (Traugott 2010: 35). Traugott & Dasher ja havien dedicat un ampli espai a l'aplicació de l'anàlisi de la intersubjectivació a "the development of adverbials with discourse marker function or the development of social deictics". Basta recordar l'estudi sobre l'expressió del valor intersubjectiu de *may* en contextos

dialògics com “She *may* jog, but she sure looks unhealthy to me”: s’usa *may* amb valor concessiu i es pressuposa que l’interlocutor o algú altre ha dit, anteriorment, “She runs (although she may jog, as you say...)”; el parlant, assumint açò a contra cor, conclou amb la seva opinió personal. De manera semblant, Martines atén a l’ús del futur i del condicional concessius en català antic.

Narrog (2012) ha aprofundit en aquesta visió de la intersubjectivació. Proposa distingir entre tres tipus de canvi semàntic: “speaker-orientation” (subjectification, segons Traugott), “hearer-orientation” (o intersubjectification) i “textual/discourse-orientation”.

Reprenem Martines, el cas del futur i del condicional, notablement subjectivat, i el fet que hagen desenvolupat el valor concessiu. Per explicar aquest canvi, a més de la intersubjectivació, reconeix un paper textual o “discourse-oriented” a: “Quin loch és ayçò? [...] Que fort *serà* perillós que no·u assaig d’axir, si null hom del món ho pot assajar; e axí dehits-me quin loch és” es distingeix una proposició introduïda per *serà* en què el parlant/escriptor admet la possibilitat (l’existència d’una eixida difícil) sostinguda (presumiblement) per l’oient/lector, i una segona proposició que contradiu la primera. La construcció concessiva il·lustra la negociació entre el parlant/escriptor i l’oient/lector: la pròtesi de la concessiva incorpora una proposició i un punt de vista (el de l’oient/lector) que està en oposició a l’assertió del mateix parlant/escriptor, incorporada en la clàusula principal; el punt de vista expressat en la pròtesi pot procedir directament de l’oient/lector o, com en l’exemple, haver estat inferit pel parlant/escriptor. La construcció concessiva resultant és “primarily textual in the sense of connecting proposition”. Cosa interessant a destacar per al nostre estudi, Martines veu, d’acord amb Narrog, en el *serà* concessiu un cas de “grammaticalized polyphonic (diachronic) structures, rendering voices of two or more discourse participants”.

Si apliquem aquesta visió interaccional a alguns testimonis de *emperò* contraargumentatiu concessiu parentètic en català antic (segles XIII-XVI) advertim que l'expressió de la intersubjectivitat degué tenir un paper important.

En el capítol de les *Vides de Sants Rosselloneses* (segle XIII) dedicat a la biografia de Sant Antoni, se'ns narra com, durant el seu pelegrinatge per esdevenir màrtir, es va trobar un ric llibre d'argent en un monestir. Davant d'aquesta temptadora i enigmàtica troballa, l'ermità es qüestiona: què fa un llibre tan ric i tan gran en un monestir?, qui el deu haver dut o deixat? Així, comença a sospitar que es tracta d'una prova que li deu haver posat el diable, a fi que es desvie de la vida santa. Per aquest motiu, s'adreça a ell —en estil directe— per fer-li saber que ha inferit quina és la seva intenció i, malgrat l'enginy diabòlic, no abandonarà el recte camí.

(7) Era Sent Antoni de tan gran fervor que, quant En Maximia, l'emperador aucisia los crestians, él seguia los màrtirs, per so que ab éls fos marturiat. E era molt trist per so cor hom no-l volia marturiar. E con él se n'anàs a altre ermitatge per estar, él atrobà ·I· tauler de libres qui era d' argent per què comensà a dir entre sí metex: —Co-y és aquest tauler d'argent ¿ni per qual loc hic és aduyt, con eu no yc vega negunes petyades d'ome E si per alcun home qu'ic passàs ic fos jaquit, ab tot fóra maravela, co-l pogra hom adur; tant és grans—. Per què puy dix: —O diable, assò és lo teu artifici. Sàpies **emperò** que nul temps no poràs mudar la mia volentat—. E quant assò ac dit Sent Antoni, lo tauler esvaney, axí com fum (*Vides de Sants Rosselloneses*, p.159, l.30).

De les desafiants paraules de sant Antoni podem inferir que, efectivament, el luxós llibre és una temptació pecaminosa. L'ermità Antoni assumeix, davant del temptador volum d'argent, que el dimoni li ha parat aquest parany per-què pequés i, consegüentment, no esdevenir sant. Ara bé, no admet que ho aconseguisca. Certament, Sant Antoni està rebutjant el que ell suposa que és una temptació. Ens trobem davant d'un

veritable joc d'inferències en què, d'una banda, hi ha l'expressió (explícita) de l'opinió del parlant —Sant Antoni—: “Sàpies (que) nul temps no poràs mudar la mia volentat”. I, d'una altra banda, és un exemple del valor intersubjectiu (implícit) i concessiu del connector, ja que el sant s'anticipa a la interpretació de la bèstia amb la focalització d'un *emperò* parentètic que condensa les inferències: ‘que a pesar de l'[OBSTACLE]’, ‘que a pesar d’haver intentat temptar la meva Fe’. Un exemple de *emperò*, orientat cap a l'oient —el suposat Diable— i cap al text mateix, segons la proposta de Narrog.

A mitjan segle XV, una de les grans novel·les de cavalleria de la Literatura Catalana Medieval, el *Curial e Güelfa*, ens ofereix una altra mostra de *emperò* contraargumentatiu concessiu parentètic en un context d'intersubjectivació, en aquest cas, en estil reportat. Al capítol 28 de la segona part, Festa demana excuses, de part de Curial, a un grup de cavallers aragonesos per no haver-se presentat; concretament, per no revelar el seu nom, ni haver acudit a saludar. Així mateix, de manera intencionada i premeditada, com Curial volia, Festa tracta de recomanar-lo als cavallers, lloant-lo. En definitiva, la donzella tracta d'excusar l'absència de Curial davant dels cavallers a fi que no s'enutgen ni tinguen una mala imatge del cavaller tan sols per haver infringit les normes de cortesia.

(8) — Senyors, aquell cavaller ab qui yo són vos prega molt que li vullats perdonar per ço com no s'és mostrat a vosaltres, ne us ha dit son nom, **emperò**, que ell és ben prest a vostra honor, e, si cas ere que ventura vos amenàs en punt que la sua companyia vos pogués aprofitar, lo hauríets ben prest certament, car ell és enamorat de tota vostra nació (*Curial e Güelfa*, p. 163, l. 21).

L'estat de coses que es desprèn de la disculpa de Festa és que a Curial li ha estat impossible presentar-se i saludar els cavallers aragonesos. El cavaller s'anticipa a la reacció dels aragonesos. Els fa pensar, per boca de Festa, que ell és “un

dels pus nobles e pus valents cavallers del món, e pus cortés” i, que si no ha pogut assistir a conèixer-los és per algun motiu de pes. I és que preveu que no s’enfadaran i no accepta que puguin pensar que és un descortès, que no vol ser (re)conegut —com prèviament li diu a la dama—. En aquest cas, tenim un interessant joc d’inferències: d’una banda, el punt de vista del parlant —Curial/Festa— que anticipa la possible resposta dels interlocutors, ateses les normes de cortesia aparentment trencades: “vos prega molt que li vullats perdonar per ço com no s’és mostrat a vosaltres, ne us ha dit son nom” (diu) ”que ell és ben prest a vostra honor [...]”. De l’altra banda, el rebuig de la imatge negativa que els interlocutors poden fer-se i la introducció per mitjà del connector parentètic *emperò* de la posició del parlant: ‘que a pesar de l’[OBSTACLE]’, ‘que a pesar que no s’és mostrat, ne us ha dit son nom’, ‘que a pesar d’haver infringit les normes de cortesia’, ell és “ben prest a vostra honor”. Una vinyeta il·lustrativa de com, amb *emperò*, el parlant té en compte l’estatus social i l’actitud de l’oient —els cavallers aragonesos—.

Conclusions

L’estudi de corpus ens ha permès començar a dibuixar el procés de canvi semàntic i de gramaticalització del connector *emperò* a la llum dels textos i dels contextos comunicatius que aquests reflecteixen. La incorporació de la subjectivació i de la intersubjectivació com a factors condicionants d’aquest canvi pot enriquir notablement aquest estudi. Aquesta anàlisi no pot donar-se per conclosa fins que no haurem descrit el procés seguit per la variant *però*, a hores d’ara, més corrent en català. Com hem avançat, els papers de *emperò* i de *però* no són coincidents ni el seu procés evolutiu tampoc.

Obres citades

- Alcina, J. & J. M. Blecau. *Gramática española*. Barcelona, Ariel, 1975.
- Alcover, A. M. & F. de B. Moll. *Diccionari català-valencià-balear*. Barcelona, 1931 i ss.
- Anscombre, J. C. & O. Ducrot. *La argumentación en la lengua*. Madrid: Gredos, 1988.
- Bladas, O. “Posició i funció dels connectors *a més (a més)*, *però i doncs* en català escrit i oral”, *Caplletra* 44 (2008): 219-48.
- Bosque, I. *Sobre la negación*. Madrid: Càtedra, 1980.
- Brinton, L. & E. Traugott. *Lexicalization and Language Change*. Cambridge: Cambridge U P, 2005.
- CIMTAC = Martines, J. & V. Martines. *Corpus Informatitzat Multilingüe de Textos Antics i Contemporanis*.
- Coromines, J. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, 1980 i ss.
- Cuenca Ordinyana, Mª J. “Els matisadors: connectors oracionals i textuais”. *Caplletra* 8 (1990): 149-67.
- . “Sobre l’evolució dels nexes conjuntius en català”. *Llengua & Literatura* 5 (1992): 171-213.
- . “Los conectores parentéticos como categoría gramatical”. *Lingüística Española Actual* 23.2 (2001): 211-35.
- Cuenca, Mª J. & À. Massip. “Connectors i processos de gramaticalització”. *Caplletra* 38 (2005): 259-77.
- Dominguez García, Mª N. “La organización del discurso argumentativo: los conectores”. Tesis doctoral. Universidad de Salamanca, 2001.
- Ducrot, O. *Les Mots du Discours*. Paris: Minuit, 1980.
- Espinosa Elorza, M. “Hacia una simplificación de los conceptos gramaticales. Nuevo enfoque del problema entre adversativas y concesivas”. *Estudios de Sociolingüística. Sincronía y diacronia*. Eds. P. Díez de Revenga & J. M. Jiménez Cano. Vol. 2. Murcia: DM Libreo-Editor, 1999. 123-39.

- Fuentes Rodríguez, C. *Las Construcciones adversativas*. Madrid: Arco Libros, 1998.
- Garachana Camarero, M. "Los procesos de gramaticalización. Una aplicación a los conectores contraargumentativos". Tesis doctoral. Universidad de Barcelona, 1997.
- . "La noción de preferencia en la gramaticalización de *ahora (que)*, *ahora bien*, *antes*, *antes bien* y *más bien*". *Estudios de lingüística cognitiva*. Ed. J. L. Cifuentes Hondarubia ed. Alicante: Universidad de Alicante. Vol. 2, 1998. 593-614.
- Garrido Rodríguez, M. "Gramaticalización y marcadores del discurso: los contraargumentativos". *Estudios humanísticos. Filología* 28 (2006): 9-26.
- Golberg, A. E. *Constructions at work: the nature of generalization in language*. Nova York: Oxford UP, 2006.
- Hopper, P. & E. Traugott. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge UP, 2003.
- Lackoff, G. & M. Johnson. *Methaphors we live by*. Chicago: U of Chicago P, 2001.
- Martines, J. "Semantic change and intersubjectification: the origin of reprise evidential conditional in Old Catalan". *Catalan Journal of Linguistics* 14 (2015): 1-33.
- Martines, V. & E. Sánchez. "L'ISIC-IVITRA i el Metacorpus CIMTAC. Noves aportacions a la Lingüística de Corpus". *Estudis Romànics* 36 (2014): 423-36.
- Montolío, E. *Conectores de la lengua escrita. Contraargumentativos, consecutivos, aditivos y organizadores de la información*. Barcelona: Ariel, 2001.
- Narrog, H. *Modality, subjectivity, and semantic change: a cross-linguistic perspective*. Oxford: Oxford UP, 2012.
- Pedersen, J. "La base discursiva de la oración compuesta. Sobre las categorías conectivas". In N. Delbecque dir. *Aproximaciones cognoscitivo-funcionales al espanyol*. Amsterdam/New York: Rodopi, 2003.
- Pérez Rifo, M. "Análisis de los conectores textuales". Tesis doctoral. Universidad de Valladolid, 1999.

- Piaget, J. *Psicología y pedagogía*. Barcelona: Ariel, 1969.
- Portolés, J. “Diferencias gramaticales y pragmáticas entre los conectores discursivos *pero*, *sin embargo* y *no obstante*”. *Boletín de la Real Academia Española* 75.206 (1995): 231-70.
- . *Marcadores del discurso*. Barcelona: Ariel, 2011.
- Rubio Martínez, J. C. “Las subordinadas adverbiales en español: la argumentación lingüística”. Tesis doctoral. Universidad Autónoma de Barcelona, 1992.
- Tesnière, L. *Éléments de Syntaxe Structurale*. Paris: Klincksieck, 1969.
- Traugott, E. C. “The role of the Development of Discourse Markers in a Theory of Grammaticalization”. *12th International Conference of Historical Linguistics*, Manchester, 1995.
- . “Grammaticalization and Lexicalization”. *Concise Encyclopedia of Syntactic Theories*. Eds. K. Brown & J. Miller. Oxford: Pergamon, 1996. 181-87.
- . “Revisiting subjectification and intersubjectification”. *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*. Ed. K. Davidse. Berlin: De Gruyter Mouton, 2010. 29-70.
- Traugott, E. C & R. Dasher. *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge UP, 2002.
- Traugott, E. C & G. Trousdale. *Constructionalization and Constructional Changes*. Oxford: Oxford UP, 2013.
- Verhagen, A. *Constructions of intersubjectivity. Discourse, syntax and cognition*. New York: Oxford UP, 2005.